

KAIBETOVI

I.

Iz zapiskov Janeza Kaiba

Na Dunaju

3. aprila 1866

Spet sem zapustil domači kraj, ljubo Loko, in se odpeljal na Dunaj. Gospod oča so se naveličali mojega postajanja po štacuni, mojih vizit v klostru in mojega sitnega obraza. Pisali so na Dunaj gospodu trgovcu Francu Schmalstiegu. Pri njem so se sami v mladosti uvajali v trgovske vede. Z materjo sta sklenila, da se na Dunaju izučim za comptoarista-blagajnika. Nerač sem se odpravil k poslu, ki je tako različen od mojega dosedanjega študija.

Pa me je že vožnja čez Semmering prevzela. Hlapon je v drznem letu hitel mimo grozovitih prepadov čez globoke doline ob ostrih skalah čez avstrijsko štajerski mejnik. Kadar pa je bila gora previsoka, so jo izučeni mojstri prevrtali in napravili trinajst tunelov ali predorov. Čez prepade so pa speljali osem viaduktov kot navadne mostove. Na drugi strani Semmeringa je neskončna ravnina in dunajsko mesto z zvonikom sv. Štefana sem zagledal šele, ko smo se pripeljali na dunajski štacjon. Na peronu me je čakal Lukančev Miha, ki se na Dunaju pripravlja za jezičnega doktorja. Skozi razsvetljene in ljudstva polne gase sva odšla na drugi konec mesta na Barawitzkagasse, kjer imajo Schmalstieгови štacuno in stanovanje. Zagledal sem veliko prodajalno s širokimi izložbenimi okni, v njih galanterijsko blago in pisana ženska oblačila. Gospod Franc Schmalstieg me je kljub večerni uri pričakal v kancliji. Ponudil mi je roko:

– Dobrodošel v naši hiši! Jutri bova govorila o poslih, sedaj greva pa k naši družini, ki te že radovedno pričakuje.

Za dolgo mizo v jedilni sobi so sedeli na čelu gospodinja poleg gospodovega stola, ob strani pa dva fantina in dve deklini. Radovedno so me pogledovali. Gospa je stopila k meni:

– Radi smo imeli tvojega očeta zaradi njegove pridnosti in poštenosti. Dobrodošel v naši hiši!

Tudi fantina sta stopila k meni.

– Prav je, da si prišel, dobro se bomo razumeli. Bova že poskrbela s Francem, da ne boš samo bulžil v račune in rajtenge!

Gospa je prekinila neumno govorjenje. Pokazala je na fanta, ki je stal zraven mene:

– Franc je tvojih let in dela pri očetu v štacuni, Julij pa se je učil za inženirja in je pri železnici v službi.

Dekleti sta obsedeli za mizo. Priklonil sem se jima. Gospa je pokazala na drobno dekle:

- Anis, najmlajša, skoraj se bo omožila z grofom Wagnerjem!
- Marija z rjavimi lasmi in toplimi modrimi očmi se mi je nasmehnila:
- Kar sama bom povedala: Mari mi pravijo. Za nunski kloster šivam.

Gospa je vpadla:

- Izučila se je finega vezenja, najlepše bale veze za bogate dunajske neveste.

Fantina sta me posadila medse, gospa mi je nalagala na krožnik sočno mesovje, narejeno po dunajski šegi s kaparno omako, in pisane solate. Gospod pa mi je nalil kozarec renskega vina.

7. junija 1866

Počasi se vživljam v življenje na Dunaju. Od jutra do večera delam v kancliji Schmalstiegove štacune. Z gospodom vpisujeva v velike bukve dnevna poročila, robo, ki smo jo prodali, in robo, ki smo jo sprejeli. Sestavljava davčne napovedi za četrletne in letne obračune, pa spet preglede različnih denarnih enot, ki so sedaj v rabi v Avstriji. Kako se mi upira ta kramarski svet, to barantanje s krajcarji, pa v štacuni premetavanje pisanih ženskih gvantov in ničvrednih in pregrešnih babjih cunjic.

S Francem, starejšim gospodarjevim sinom, hodiva po veliki štacuni, fant se šali s prodajalkami, ki zaručane in v tesnih črnih oblekah ponujajo dunajskim gopsem nezmerno nališpane obleke, ki se okrog telesa ovijajo in strup v dušo spuščajo. Posebno rad se ustavlja ob Fini, najbrhkejši »Kleidermamsel«, ki pokončno stopica med oblekami.

Ob šestih zvečer zapiramo štacuno, ob sedmih pa že sedimo s Schmalstiegovo družino pri večerji. Fantina komaj čakata, da odhitita s svojo družino v krčmo, ki jih kar mrgoli po mestu. Že nekajkrat sem šel z njima v krčmo *Pri zlatem jelenu*.

Schmalstiegovi: spredaj Marija in
Fini (Franceva nevesta), zadaj Anis, Franc

Sedeli smo na majhnih sodih, na sredi temačne izbe pa je bil širok nizek sod namesto mize. Fantje so si napivali s pirom, se smejali in si pripovedovali šale v dunajskem narečju. Končno so stavili, kdo bo popil največ piva. Zmagovalca so objemali in veselo pozdravljali. Sklenil sem, da bom raje ostajal v svoji izbi ali pa sam hodil po cerkvah in muzejih.

Dekleti sta prijazni, pa vendar resni in dostojni. Anis je zaradi zaroke z grofom iz Alt Erlaua nekam odmaknjena od družine. Marija se pa vsak dan vozi s tramvajem, ki ga vlečejo konji, v svoj kloster, ki je blizu mesta. Ob nedeljah pa šiva in štika doma za bogate naročnice. Povabila me je, da sva obiskovala mestne cerkve, za veliko noč pa božji grob v cerkvi sv. Štefana. Zvečer hodiva skozi Franc-Jožefova vrata na dvorske vrtove, sprehajava se po Paradeisergartnu in Volksgartnu, vlekla me je celo v Prater. Vozila sva se na ogromnem železnem kolesu, ki mu pravijo Riesenrad, in občudovala rasvetljeno dunajsko mesto.

Čutim, da v meni vse bolj bledi podoba lepe Viktorje iz Loke. Zakaj dekle ne odgovarja na moja pisma?

15. aprila 1866

Ob nedeljah obiskujeva z Ločanom Lukancem slovenske študente. Kako drugačno je njihovo življenje od življenja v samostanu v Švajcarki. Fantje živijo v veliki revščini, lakoto preganjajo s posušenim kruhom in krhlji, kar so prinesli od doma, in z redkimi župami v študentovski menzi. Koliko jih je že podleglo lakoti. Dunajčani govorijo, da slovenski študenti umirajo od lakote – za dunajsko boleznijo, tuberkulozo, morbus Viennensis. Kako majhna in revna je naša domovina, kako malo pomenimo v veliki Avstriji med bogatimi narodi! Fantje pa so tako enotni, tako ponosni na svoje slovenstvo. Ko zbirajo po žepih krajcarje za liter vina, se smejijo in kujejo vrtoglave načrte za življenje v domovini. Jeze se na prvake, na slovenske časnike, ki hvalijo vse vprek, karkoli store prvaki in njihovi hlapci. Najglasnejši so: nadarjeni in vedno jezni Levstik, svetovljan Stritar, šegavi Jurčič, učeni Levec in mladi Gestrin.

Ko zadoni v nizki gostilniški sobi *Pri konjiču* pesem

Slovenski mi dijaki

vsi Slobodo ljubimo!

utihne govorjenje dunajskih purgarjev. Tudi z Lukancem pritegneva, čeprav jaz nisem v študentovskem pevskem zboru Davorina Jenka. Lepo mi je in še nikoli se nisem tako čutil Slovenca.

Prejšnjo nedeljo me je gospod Stritar povabil v Voslau pri Dunaju. Stritar je gotovo najbolj izobražen človek, kar jih poznam. Bil je v Belgiji, v Parizu, po Renu se je peljal na Bavarsko in čez Dresden na Dunaj. Tudi Feldkirch na Predarlškem pozna. Sedaj je domači učitelj pri bankirju Rudolfu Kanitzu, poučuje njegova sinova, ki obiskujeta nižjo gimnazijo.

Sedeli smo pod češnjo sredi lepo negovanega vrta. Levstik in Jurčič sta živo razpravljala o slovenskih časnikih, midva s Stritarjem pa sva v francoski šprahi govorila o svetovni literaturi in umetnosti ter o načrtih za kulturni dvig našega naroda. Gospodje Stritar, Jurčič in Levstik so se namenili izdajati slovenske klasike v zbirki *Klasje*. Prvi zvezek s Prešernovimi pesmimi in Stritarjevim uvodom je že v rokah naših rodoljubov. Stritar je povedal, da so zbirko poimenovali *Klasje* zato, ker beseda pomeni malo odraslo in sočno žito, tako, kot je naša književnost, ki tudi še ni zrela, je pa v polni rasti.

– V naših časnikih hvalijo vse vprek, klasje in slamo – je jezno vzkliknil Levstik,

– če si v družini prvakov, je vse izvrstno, če pa prikažeš stvari take, kot so v resnici, te hočejo utopiti.

Doma sem prebiral Stritarjev uvod v Prešernove poezije. Šele sedaj prav razumem Prešerna, njegov obup in žalost zaradi ljubezni in zaradi razmer, v katerih je živel.

Cepprav me je življenje na Dunaju pritegnilo, celo delo v Schmalstiegotvi kanceliji mi je postalo zanimivo, toplota gospodarjeve družine pa mi je prinesla mir, je v meni temno. Vse, česar sem se učil, vse, v kar sem verjel, se je izničilo. Ko sem sedel v senci pod češnjo s Stritarjem, Levstikom in Jurčičem, sem spoznal svojo omejenost.

8. decembra 1866

Vse bolj sem povezan s slovenskimi mladeniči, ki z Dunaja vodijo slovensko politično življenje. S prijatelji sem žaloval, ko je Klasje prenehalo izhajati, in z njimi spoznal, da je Stritarjev uvod v Prešernove poezije mejnik v slovenskem kulturnem življenju. Stritarju sem pripovedoval o svojem šolanju, o sodelovanju pri Zgodnji Danici, o življenju in študiju v švicarskem kloštru pa tudi o svojih dvomih o moralnosti, npravnosti, resnici v književnosti.

– Prava umetnost je moralna, moralno je vse, kar človeka povzdiguje, – mi je odgovoril.

Ko sva govorila o mojem šolanju v Stelli matutini v Feldkirchu, mi je Stritar dejal, da namerava na Dunaju ustanoviti zasebno šolo za dečke. Šola bo v življenju uresničevala njegova načela o npravnem in kulturnem življenju mladih ljudi. Vse močnejši je vpliv slovenskih študentov name. Tudi jaz hočem pomagati Stritarju izobraževati naše mlade ljudi brez vseh strankarskih ničvrednih namenov.

30. julija 1866

Cepprav še nikoli nisem živel tako mirno in zadovoljno kot tu na Dunaju, vse bolj čutim, da je Avstrija zapletena v vojno s Prusijo in Italijo in naši fantini na njenih bojiščih izgubljajo življenja, ne da bi vedeli, zakaj se morajo bojevati. Na Kresni dan so avstrijski vojaki premagali Italijane pri Kustoci. Z dunajskimi radovedneži sem gledal, kako so skozi Franc-Jožefova vrata pripeljali enaindvajset topov. Dunajske cajtenge pišejo, da so mladi junaki večidel Slovenci! Ne pišejo pa, koliko slovenskih življenj je ostalo v laški zemlji!

Ob popoldnevnih hodim na štacjon in gledam vagone, ki vozijo z bojišč ranjene fantine. Julče je pripovedoval pri južini, da je vojskovanje pri Kustoci trajalo od četrte ure zjutraj do devetih zvečer. Sovražnikov je bilo čez sto tavžent, menda so bili na tri naše topničarje kar štirje laški, na enega našega konjika pa dva laška. Mari je pa v kloštru slišala, da je na obeh straneh padlo petindvajset tavžent soldatov! Pogovarjamo se za bogato obloženo mizo, pijemo pravi kofe in prigrizujemo sladkarije. Tam pa umirajo naši fantini, ki še živeti niso pričeli, samo zato, ker so gostači, bajtarji, Slovenci. Čutim se krivega, pa vendar sem brez moči, ko prebiram v cajtengah Virkovo pesem:

Cesar kliče, sini Slave,
Rod junaški, bistre glave,
urno, gibčno kot posterve,
Vsi junaki vrste prve

Hitro, hitro v sveti boj
Nad sovražnika z menoj!

Teta Ajka mi je poslala pismo od doma:

17. decembra 1866

Dragi nečak!

Spet bomo obhajali božične praznike brez Tebe. Pogrešamo Te, čeprav smo veseli, da si pri tako dobrih ljudeh. Pri južinah poslušamo Franco samo še o Schmalstiegovih, kakšno štacuno imajo in kako lepe gvante nosita njuni hčeri. Mene pa je čez vse razveselilo, da si na Dunaju naletel na slovenske fantine, ki prav mislijo. Povej jim, da doma nestrpno čakamo uradnike in sploh šolane ljudi, ki bodo govorili slovensko in tudi mislili po naše. Še zmeraj govorimo veliko o vojski. Fantine so kar naprej v soldate pobirali. Hribovci v štacuni govore, da bo kmalu Antikrist prišel in odpeljal sedem cesarjev in sedem kraljev v vojsko. Menda so samo slovenskih fantinov poslali kar dvajset tavežent na Laško. Naše cajtenge veliko pišejo o avstrijskih zmagah, pa o junaštvih naših slovenskih fantov. Pa Lahi vse bolj stegujejo roke po slovenskih krajih onstran Soče.

Pa tudi doma ni dobro, roparji lomijo vrata v štacune, oderuhi bogate od visokih obresti poštenih meščanov. V Trstu so zaprli »zibelko« – najdenišnico, kamor so odnašale punce nezakonske otroke. Zdaj pa vsak dan beremo o detemorilkah, ki jih obsojajo na smrt, fantine, ki se po oštarijah pretepajo do smrti, pa le na nekaj mesecev ječe. Pa še nekaj, domači berači smejo sedaj peklati le še ob petkih, tuje so pa gospodje na rotovžu začeli preganjati.

Ceprav nisi vprašal, Ti povem, da govore čudne reči o Smoletovi Viktori. Res je, da sta z materjo odšli v Ljubljano in še kam naprej in se dekleta ni vrnilo že dva meseca v Loko.

Vsi Ti želimo blagoslovljene božične praznike in srečno leto 1867!

Tvoja teta

Neža Kaiba

6. oktobra 1867

Vse se je obrnilo drugače, kot sem nameraval. Stritar mi je predlagal, naj ostanem pri njem in poučujem na njegovem zavodu fantine latinsko, grško in posebno francosko špraho. Pa je Stritar spet odpotoval v Pariz, in nato v Belgijo in v Švico. Z Mari sva veliko skupaj, ob nedeljah obiskujeva okoliške vasi, voziva se z ladjo po Donavi, med tednom pa ob večerih posedava po parkih in hodiva po Pratru. Vse bolj se vživljam v dunajsko življenje in v življenje Schmalstiegeve družine. Včeraj pa me je gospod Schmalstieg poklical v kancelijo.

– Zadovoljen sem s teboj, pogrešali te bomo, ko se boš vrnil domov.

Začuden sem ga pogledal, gospod pa je nadaljeval:

– Tvoj oča, moj prijatelj Jožef, je sporočil, da želi, da se čimprej vrneš v Loko in prevzameš štacuno.

Stisnilo me je pri srcu, kako se bom znašel med debelimi zidovi naše stare hiše, kako grenko bo življenje med stožci cukra in žaklji moke.

Gospod Schmalstieg je nadaljeval:

– Moja hči Marija te ima rada in tudi ti si rad z njo. Z ženo, njeno materjo, bi vama rada dala svoj blagoslov.

Začutil sem, da spet drugi posegajo v moje življenje, da drugi odločajo o meni, a sem molčal in odšel v svojo sobo.

6. decembra 1867

Zgodilo se je tako iznenada. Zdi se mi, da se pred menoj odvijajo čudne sanje. Poroka v Karlovi cerkvi, Marija v dolgi beli obleki z mirtovim venčkom v laseh. Med nakičeno in imenitno Schmalstiegovro družino sem se kljub črni salonski suknji zdel reven in nepomemben. Marija je prosila očeta, da nama je bil za pričo. V temni svečani obleki se mi je zdel čez vse mogočen in strog. Gospa tašča v modrikasti židani obleki in svakinja Anis v plavkastem gvantu s špicami in umetnimi rožami sta se mi zdeli tuji in odmaknjeni. Celo Marija je bila drugačna kot ob najinih sprehodih ob Donavi. Nenadoma sem se zavedel, da stojim pred oltarjem in v nemški šprahi obljubljam milemu, a vendar tujemu dekletu, da ji bom vse življenje stal ob strani. Juvančev Miha je bil moja priča. Zdelo se mi je, da celo v njegovih očeh vidim začudenje in morda celo rahel očitek.

Po končanem obredu smo obsedeli v cerkvenih klopeh. Nenadoma je zadonela slovenska Slomškova pesem:

Preljubo veselje, oj, kje si doma?
Ljubim te, ljubim te, ljubim čez vse!

Moji rojaki, slovenski študentje, so stali v ozadju temačne cerkve in ubrano peli v našem jeziku.

Gospod Schmalstieg je vse povabil v gostilno *Pri konjiču*. Marijina brata sta naročila sodček piva in kotel golaževe juhe za svate. Posedli smo za dolgo leseno mizo pod zelenimi kostanji. Pozno popoldne smo se poslavljali, fantje so mi naročili, naj ne pozabim Slovenije in naše prihodnosti. Stritar me je objel, obljubil sem mu, da ne bom pozabil ničesar, kar sem slišal pri njem in pri rojakih.

Ko smo odhajali, je zadonela Prešernova pesem:

Dunaj, Karlova cerkev

Marija Schmalstieg, Dunaj 1865

Bog obvar te zdaj in vedno,
Bog obvar te z ljubco čedno,
Bog te obvar!

Zazdelo se mi je, da stoji ob meni Smoletova Viktora in da govori zadnjo kitico pesmi, ki je prijatelji niso zapeli:

Bog men uro daj poslednjo,
Pred, ko gresta pred oltar.

Schmalstiegovi so silili k odhodu. Marija se je doma preoblekla v rjavkastordečo potovalno obleko z belimi obrobami. Bila je zelo urejena in čedna. Gospa tašča nam je pripravila v jedilni sobi malico, ki pa se je nihče ni dotaknil. Dekleti sta jokali. Julij in Franc pa sta že zjutraj pripeljala dve veliki pleteni košari z Marijino balo na štacijo in ju oddala kot »Mittgepäck« v skladišče. Z dvema kočijama smo se odpeljali na kolodvor.

Ko sva z Marijo sedela na rdečih baržunastih klopih v vlaku, se mi je še zmeraj zdelo, da se bom vsak hip zbudil in se znašel v svoji kamri v Loki.

**Iz dnevnika Agneze Kaiba
1867–1871**

Vrnitev Janeza in njegove žene Marije

Tabor v Vižmarjih

Prvič pelje vlak skozi Loko

Izlet ljubljanskih Sokolcev v Loko

Loka 8. decembra 1867

Pa se je le vrnil naš Janez! Včeraj se je pripeljal naravnost z Dunaja z ženo Marijo, rojeno Schmalstieg. Že dva tedna prej smo pripravljali hišo za sprejem mladega para. Čeprav ima Franca sina čez vse rada, se ni hotela umakniti iz svojih izb in iz temačne kuhinje. Kako prav je, da sem ubogala Jožefa in že 1863 vtaknila prislužene forinte v nakup Šajnovе bajte na Zgornji gasi pod Gradom. Šele sedaj sem se preselila iz mogočne Kaibetove hiše na Placu v temačno kamro v prvem štuku Šajnovе hiše. Rdeči salon in moja izbo s kuhinjo ter obe kamri smo pripravili za mladi par. Toliko je bilo dela in tako nestrpno smo ju pričakovali, da je moja selitev kar mimogrede minila. Še prav zavedela se nisem, pa sem zamenjala zračno izbo, ki gleda proti Grmadi in Kamniškim planinam in jo od zgodnjega jutra zlati sonce, za nizko temačno čumnato pod Gradom. Namesto na zelene vrtove na kamnitih škarpah in na polja in gozdove, ki segajo prav do Grmade in Šmarne gore pri Ljubljani, gledam skozi majhno okno na ozko prašnato pot in v zid rotovškega dvorišča.

Jožef in Franca sta se peljala z našo staro kočijo in s konjem od Krone v Ljubljano po sina in snaho. Jožef se je zmenil tudi s potom Tinčetom, da je zapeljal svoj dolgi lojtrski voz na ljubljanski štacjon zaradi Marijine bale. Kako srečna bi bila, če bi smela z Jožefom in Franco v Ljubljano!

Franca je še doma imela solzne oči, ko je pripovedovala, kako lepo je bilo, ko je zagledala na stopnicah na vlaku mlado snaho in sina. Janez je ostal na štacjonu pri Tinetu in mu pomagal nalagati na voz dve ogromni košari. Jožef in Franca pa sta odpeljala nališpano snaho v gostilno nasproti postaje h gospodu Putihu. Franca je naročila zase in za Marijo pravi kofe s tolčeno smetano, Jožef pa vrček mrzlega piva. Marija je tako prijazna deklinca, da jo je celo Franca prijazno sprejela. Ko pa so se s kočijo vozili mimo Pungerta v Puštal, je Franca ukazala hlapcu, naj ustavi pri napol podrti bajti, pri potovki Lenki, ki nam prinaša vsako sredo za štacuno različne drobnarije iz Ljubljane. Franca se je hotela takoj pobahati s snaho z Dunaja, Marija se je pa na smrt prestrašila, ko je zagledala leseno bajto sredi travnika in mislila, da so prispeli v Janezov dom.

Vse dopoldne sem sama stregla kupovalcem v štacuni, opoldne pa sem štacuno zaprla in pripravila mizo v jedilni sobi. Namestila sem nanjo najlepše sklede in pladnje, ki jih je Franca dobila za balo iz očetove glažute in smo jih uporabljali samo ob največjih praznikih. Franca je še pred odhodom v Ljubljano spekla debelega kopuna in ga pripravila po lovsko. Za posebno župo – panado pa je

narezala zemlje na tanke rezine in jih zalila z mrzlo govejo juho. Juho sem pogrela, žvrkljala –, in zagostila s svežimi rumenjaki in potresla z drobnjakom. Pladenj s kmečkimi krofi in krafelci ter cukrenimi štravbami je čakal v shrambi na hodniku, iz čokolade, rumenjakov in sveže sladke smetane pa sem pripravila skledo hladnega čokoladnega kuhanja. Nestrpno sem pogledovala skozi okno. Ko se je kočija ustavila pred hišo, sem zdrvela po kamnitih stopnicah v vežo in na Plac. Kako čedna in prijazna je Marija!

Loka, 20. maja 1869

Že skoraj dve leti hodim spat v svojo hišo na Zgornji gasi. Zasedla sem samo majhno, temačno čumnato, saj Šajnovih ne morem pregnati iz hiše, v kateri so se rodili. Z Jožefom sva tako od jutra do večera v štacuni, pa zasluživa komaj za košto, ki je zmeraj dražja, pa saj pri nas kuhamo vse bolj po dunajsko in potratno. Marija je ljubezniva in prijazna do vseh, moti me le, da deklina ne kaže posebne volje, da bi se učila jezika svojega moža. Večji del dneva je pri Franci v kuhinji, včasih pa le priskaklja po kamnitih štengah v vežo in pogleda v štacuno. Pripaše si predpasnik, ves v favdih, in drobi z majhnimi koraki po štacuni. Tudi za pult stopi, a jo hribovci, ki jih je posebno v nedeljah največ med kupovalci, začudeno gledajo. Mestne gospe, posebno deklina s Placa, pa se rade z njo pogovarjajo po nemško. Marija jih vabi v svoje sobe, skupaj izrezujejo rože iz krep papirja in nabirajo drobne pisane glažovnate koralde na niti in iz njih šivajo majhne pisane pompadurice. Franca vodi Marijo po vizitah, v oba kloštra, tudi v Ljubljano sta se odpeljali po nakupih. Janez prihaja vsako popoldne v štacuno, pregleduje knjige v kanceliji in odhaja s temnim obrazom. Mislim, da ni zadovoljen z našo kupčijo.

Na binkoštni ponedeljek, 17. maja, pa smo se odpeljali z našo kočijo na tabor v Vižmarje. Ker se Franci ni dalo cijaziti po prašni cesti, smo sedli v kočijo spredaj Jožef in Janez, zadaj pa medve z Marijo. Kako sem bila vesela, da so me vzeli s seboj na tabor, ki so ga sklicali mladi Slovenci. Janez si je sposodil pri Kroni konja in odvedel zaprašeno kočijo iz veže. Koliko sveta je prišlo v Vižmarje, menda jih je bilo čez trideset tavžent. Komaj smo se prebili med kočijami in lojtrskimi vozovi, ki so bili okrašeni z zelenimi vejami in slovenskimi zastavami. Še sedaj vidim pred seboj z rožami ozaljšan govorniški oder in v meni še odmevajo besede gospoda doktorja Zarnika, naj ne pozabimo besed o naših svetih pravicah, naj se budi in oživlja narodni duh v prid in blagor našega naroda. Kako mi je bila všeč Koširjeva Franica z Broda. Podala je višnjevo bel trak sokolcem in nazdravljala mladim Slovencem, ki so se zbrali, da vsi zahtevamo glasno naše pravice. Tacenska dekleta so podarila sokolcem žametasto ploščico s sokolskim monogramom in z dolgimi srebrnimi franžami.

Gospod doktor Bleiweis so se pa spomnili leta 1848. Povedali so, da smo se takrat zbrali samo Kranjci, danes pa zahtevamo svobodo Kranjci, pa Štajerci, Korošci in Primorci. Gospod doktor Razlag pa so zahtevali, naj naši mladeniči obiskujejo v Ljubljani slovensko univerzo, gospod Nolly pa so se potegovali za uvedbo slovenščine v šole in urade.

Nenadoma je skočil na oder fantin v študentovski opravi. Zavpil je:

– Ljubljano so zasedli huzarji. Nemški turnarji trgajo našim bratom sokolske znake s krojew!

Množica je cepetala z nogami in ogorčeno vpila. Fant je zavpil:

– Naši nasprotniki vedo, kako močni smo, ker smo enotni in ker hočemo zedinjeno svobodno Slovenijo!

Star kmečki možakar je splezal na oder:

– Kar glejte in poslušajte nas! Vemo, da vas lomi božjast, ko gledate slavni dan naroda slovenskega in poslušate besede njenih sinov!

Nebo se je pooblačilo in postajalo vse temnejše. Nad Šmarno goro so se prepletali svetli bliski. Vlila se je ploha. Zdelo se mi je, da se je narava pridružila našemu ogorčenju.

Janez in Jožef sta se vneto pogovarjala, Marija pa je začudeno gledela razjarjeno množico. Meni pa je bilo hudo. Svetinjico s tabora iz Vižmarij z napisom:

– Zedinimo se, ne vdajmo se! – sem doma skrbno zavila v svilen bel papir in shranila v šatuljo k zlati verižici in zlatemu medaljonu.

Loka, 15. decembra 1871

Včeraj je pripeljal prvi hlaпон skozi Loko. Prisopihal je iz Ljubljane in drvel mimo Kranja in gorenjskih krajev proti Trbižu. Vsi smo hiteli na Trato in čakali, kdaj bo železna kača prispela v Loko. Štacion ali postajališče so hoteli najprej postaviti v Virmaših, nato so pravili, da bo v mestu na Štemarjih, končno pa so se gospodje na rotovžu po dolgih prepirengah odločili za Trato. Furmani bodo tako obdržali svoj posel, saj bodo gospodo s Placa s kočijami vozili na Trato. Pošta pa je tudi pripravila lesen pokrit voz s klopmi za manj petične mestjane. Tudi mi z Marijo in Janezom smo se pripeljali na Trato s kočijo. Postavili smo se ob progo. Notarjeva Ana, ki se je tudi z Dunaja primožila v Loko, je prišla Marijo pod roko in hiteli sta naproti prihajajočemu nagliču. Hlaпон se je ustavil. Nekaj ljudi je izstopilo. Srce mi je zastalo. Na črnih, nerodnih stopnicah sem zagledala vitko gospo v lilastem židanem gvantu. Temni kodri so ji silili izpod črnega žametastega klobuka. Po petih letih se je Viktora vrnila v Loko. Prijela sem Janeza za roko. Videla sem, da je v njem zaživel, kar bi moralo biti mrtvo. Marija je zbegana stala ob Janezu. Molče smo se vrnili v Loko.

Loka, 16. julija 1872

Letos imamo pa v Loku sama praznovanja, čeprav kmalu ne bomo več jedli pečenke, ampak nezabeljen sok. Štacuna je skoraj prazna, kmetje slabo prodajajo pridelke, vigenjci v Železnikih stojе, berači pa lazijo vse dni po mestu, čeprav so gospodje na rotovžu spet odločili, da smejo peklati po hišah samo ob petkih. Kar dve leti so hodili bajtarji delat na progo. Garali so po osem ur na dan, pa so zaslužili fantini po en goldinar in sedemdeset krajcarjev, deklіne pa le en goldinar in dvajset krajcarjev. Mi smo pa le imeli v štacuni več kupovalcev, saj so puščali pri nas krvavo prigarane groše za kofe in kofetke, pa za cikorijo in cukер. Naš Janez pravi, da gospodje na rotovžu veliko govore o novi železnici, ki bo iz Loke peljala čez Poljansko dolino na Razdrto in naprej v Trst. Pravijo, da bo Loka še večje trgovsko središče kot Ljubljana, ko bomo povezani s Trstom. Franca je takoj dejala:

– Bova z Mari vsaj kupovali klobuke in gvante v Trstu!

Jožef pa je nejevoljno zamrmral:

– Veseli bodita, da imata prato na mizi in topla oblačila.

V nedeljo, 14. julija pa je doživela Loka čez vse imeniten praznik. Ljubljanski sokolci so napravili izlet k nam! To smo jih čakali. Ustavili so se najprej na Preski in peli pri sveti maši. V naše mesto pa so prikorakali točno opoldne. Čitalniško odposlanstvo jih je pričakalo pred Kapucinskim mostom. Vse tri Kaibetove ženske smo hitele pred kapucinsko cerkev. Kadivčeva Anica je priletela pred sprevod in jih pozdravljala z rokami in malo tresočim se glasom. Pa so privihrale še Moharjeva

Rozi, Sušnikova Toni in Golobova Berta in ovile sokolsko zastavo s planinskimi rožami. Pravili so, da so encijan in rododendron nabrale prav na Blegošu. Mestne deklina so se zapodile med sokolce in jim pripenjale pušeljce na rdeče srajce. Sokolci so spravili prapor v Čitalnici in se vrnili na Plac. Pred rotovžem sem zagledala našega Janeza ob županu Moharju, saj je Janez že nekaj mesecev občinski tajnik.

Ko sta doktor Zarnik in podstarosta ljubljanskega Sokola Nolly pozdravila Ločane, se mi je zdelo, da se je vrnilo leto 1848 in da poslušam študente, ki so pred tolikimi leti podobno govorili o domovini in zedinjeni Sloveniji. Pa je bilo vendar čisto drugače. Med govorniki in niti med sokolci ni bilo Grbčevega dohtarja Toneta. Že teden dni je okno njegove ordinacije, kot pravijo njegovi zdravniški sobi, temno. Govorijo, da je dohtar hudo bolan in da se je pripeljal brat Luče iz Ljubljane, da bi mu pomagal. Tesno mi je pri srcu in vse veselje na Placu je zame temno in žalostno.

Opoldne Janeza ni bilo k južini. Z županom in mestnimi očeti sta z Jožefom odšla s sokolci v gostilno h Guzelju na kosilo. Komaj smo zvečer ženske izvlekle iz njiju, kaj vse so pri Guzelju postavili na mizo. Gospodinja, gospa Guzeljka, je skuhala govejo župo z zelenimi nudelci, pa svinjsko prato, volovski jezik v sardelni polivki, telečjo rulado in še pohane piščance z rajžem in opečenim krompirjem. Miza se je šibila od velikih skled ledene solate in rdeče pese, pa pladnjev z bobi, flancati, poticami, pa še cukrene vence v soku iz breskvinega cvetja jim je gospa pripravila. Pili pa so najboljšo rebulico pa še refošk in celo teran.

Po južini so odšli sokolci pa tudi veliko mestencev na Trato po ljubljanske goste. Velikanska množica se je vrnila s Trate in zavila v Vincarje. Godba je zaigrala, gostje so posedli za lesene mize na senčnatem vrtu. Kaibetovi smo prisedli k Lenčkovim. Marija in Ana sta se pogovarjali o Dunaju, Franca je molčala, Janez pa se je pridružil gospodom z občine. Raztreseno sem poslušala pesmi, ki so jih prepevali čitalniški pevci, in govore, ki pa niso bili tako ognjeviti kot dopoldne na Placu.

Ob desetih zvečer so se sokolci odpravili na Trato, da se z vlakom odpeljejo v Ljubljano in v Kranj.

Tudi mi smo se vrnili v mesto. Odšla sem v svojo kamro na Zgornji gasi. Stisnilo me je pri srcu, ko sem zagledala zagrnjena okna v Grbčevem stanovanju.

Šajnova teta je potrkala na moja vrata:

– Gospod dohtar Grbec so umrli pred eno uro.

III.

Iz zapiskov Janeza Kaiba 1876–1894

Smrt Frančiške Kaiba

Umor loškega sodnika Krausa

Razširitev kapucinskega mostu

Novo mestno pokopališče

Sodna razprava o morilcu sodnika Krausa

Loka, 6. avgusta 1876

Čeprav sem 1872 prevzel sekretarsko službo na občini, teta Ajka pa je isto leto prodala hišo na Zgornji gasi gospe Grundtnerjevi, nam vse bolj primanjkuje soldov. Oča so bili najbolj imeniten štacunar v Loki. Robo so dobivali vsak teden iz Ljubljane, pa tudi iz Trsta in celo z Dunaja. Vsega je bilo v naši štacuni, od navadnih kmetjskih rut, pa do židanih gvantov, pa gvirc, arcnij in stožcev cukra, najfinejše morske soli in sodov petroleja. Sedaj so pa tri nove štacune na Placu, ki ponujajo podobno blago kot mi. Meni pa še zmeraj ni za štacuno in kramarsko dogovarjanje

Janez Kaiba, Škofja Loka, 1868

o denarju. Zadovoljen sem v kanceliji na rotovžu, še posebej pa rad vodim pevce in orglam pri očetih kapucinarjih. Tam se počutim domačega, tam je tako, kot je bilo v letih, ki sem jih v mladosti prebil v Feldkirchu in v švicarskem kloštru. Oča in teta Ajka pa živita samo za štacuno. Oča so že dolgo občinski odbornik in svetovalec, pa vendar skrbe za blago in red v štacuni, Marija, moja žena, se je vživela v loško življenje, tudi z mojo materjo se kar razumeta, saj je Marija tako dobra in ljubezniva snaha. Mati je zadovoljna, da z lepo snaho obiskuje loške purgarje in cerkvene svečanosti in jo celo sili, da z notarjevo Ano špancirata po Vincarjih in hodita v Crngrob nabirat gobe in rdeče jagode. Skoraj osem let je minilo, pa v Kaibetovi hiši ne slišimo otroškega smeha. Oča in mati trpita zaradi tega, pa tudi Marija si želi otroka, jaz pa sem se nekako sprijaznil, da živim svoje življenje s knjigami. Rad imam Marijo, pa vendar ne morem pozabiti Viktora. Kar sem jo pred šestimi leti zagledal na štacijonu na Trati, mi je vedno pred očmi, čeprav je ostala tedaj le dva dni v rojstnem kraju. Videl sem jo le enkrat, ko je hitela čez Plac. Teta Ajka mi je povedala, da živi sama daleč v nemški deželi, v mestu Monakovo. Tam uči otroke igranja na klavir in francosko špraho.

Prejšnjo soboto pa smo s sosedi s Placa sedeli v Guzeljevi gostilni. Štablov Tonče je zvrnil malo preveč rebulice in je neumno žlobudral:

– Naše babe, posebno sestra Mici, so doma stegovala jezike, da se bo vrnila v Loko Smoletova frajla, tista Viktora, ki je včasih prepevala v Čitalnici, pa tudi na koru.

Nehote sem prisluhnil. Gospod Guzelj je hotel utišati sitnega gosta:

– Pusti babje jezike, saj veš, da je babji jezik na eni strani srp, na drugi kosa, spredaj pa dleto!

– Pa bo le nekaj na tem, – se Tonče ni pustil utišati. – Naša Mici pravi da se Viktora ne bo vrnila sama.

Začudeno smo ga pogledali. Tonče pa je nalašč vzel čašo in počasi srkal rebulico.

– Povej že, je silil Kašmanov Francelj.

Tonče se je ozrl po izbi in skrivnostno povedal:

– Viktora bo pripeljala domov svojo hčer, dvanajstletno Marijo!

25. decembra 1880

Prvič smo božičevali brez drage in spoštovane matere Frančiške Kaiba. Kako žalosten je bil božični večer! Oča so sedeli namrščeni na čelu mize, stol ob njem je bil pa prazen. Marija se je čez vse pomujala, da bi nam pripravila prijazen božični večer. S teto Ajko sta pokadili vso hišo od štacune, magacinov pa do našega stanovanja in še k Logarjevim in Lapajnetovim, ki imajo v najem stanovanji v drugem štuku, sta nosili žerjavico s kadihom na železni lopatici. Marija je vse poskropila z žegnano vodo. S teto sta spekli pet potic, tako, kot so delali mati: za očeta rozinovo, za teto Ajko čokoladno, zame orehovo, za Marijo mandljevo in za Čudetovo Jero od Sv. Duha, ki nam pomaga na vrtu in je poribala vse sobe in dolge ganke, pa velik šarkelj z rozinami. Vse je bilo kot vedno, pa vendar čisto drugače. Pili smo rumov punč. Vsi smo mislili na rajno mamo, pa vendar nismo govorili o njej. Ob enajstih sem se odpravil h kapucinarjem in se povzpел na kor. Med pevci za orglami mi je bilo laže, vedel sem, da naši sede spodaj v klopi in poslušajo božične pesmi, pa sem le čutil, da mame prvič ni med njimi. Ko sem se vrnil po polnočnici domov, se mi je hiša zdela temna in prazna. Čeprav sem vedel, da Marija čaka name v najini spalni sobi, sem šel v kamro zraven rdečega salona, ki je bila včasih moja dijaška sobica. Gledal sem skozi okno proti Trati in na polja, ki se

razprostirajo do ljubljanske Grmade. Pred mano so se vrstile podobe iz lanskega leta. Mama je poležavala pol leta. Doktor Arko je prihajal k njej vsako popoldne in govoril o zapaljenih pljučih in slabem srcu. Ko se je zima poslovila, je bila tako revna in slaba, da sta morali teta Ajka in Marija bedeti ob njeni postelji podnevi in ponoči. Vse je bilo v cvetju, po vrtu in po hodnikih so se spreletavale lastovke, mladički v dveh gnezdih na našem ganku so odpirali kljunčke, mi pa smo hodili po hiši kot v sanjah. Iz šentjakobske cerkve je prišel gospod župnik Soklič v belih oblačilih. Ministrant Zofkežov Tinče je stopal za njim in s pozlačenim zvončkom naznanjal, da se gospa Frančiška Kaiba poslavlja in odhaja od nas. Pogreb, sedmina, obredi v prifarski cerkvi in na prifarskem britofu – vse je zavito v meglo in vse me boli. Pa življenje le teče naprej.

Sredi poletja, natanko 5. julija, se je zgodilo nezaslišano grozodejstvo na Gradu. Ker se pripravljamo na volitve, se gospodje vse bolj zbirajo in sestajajo po gostilnah in agitirajo za svoje stranke – za narodno in za katoliško. Tako sta se tudi sestala loški okrajni sodec doktor Blaž Kraus in kamniški sodnik doktor Klavžer v gostilni pri Guzelju zaradi volitev. Doktorja Krausa smo dolgo imeli za narodnjaka, pred volitvami pa je presedlal k poslancu Dežmanu. Gospoda sta se okrog polnoči razšla. Doktor Kraus se je odpravil po strmi poti na Grad, kjer ima sodnija še vedno svoje prostore in sodnik svoj cimer. Pri zadnjih grajskih vratih so čakali napadalci. Neznanec je udaril sodnika s topim predmetom po glavi in ga ranil z ostro železno iglo. Roparji so nato vdrli v ekspeditivno sobo in razbili predal v pisalni mizi kanclista Logarja. Vzeli so 9 goldinarjev erarnega denarja in ključ sodne kase. Sodniku pa so pobrali iz žepov srebrno žepno uro, srebrni prstan in žepni denar. Na dvorišču so našli razbito sodnijsko kaso, iz katere so roparji pobrali okrog 1700 goldinarjev. Kanclist Logar je v nedeljo zjutraj našel sodnika Krausa v krvavi postelji in še pri zavesti. Poklical je dohtarja Arka in doktorja Fuxa, ki sta ugotovila hude poškodbe na sodnikovi glavi in vnetje možganske kožice. Doktor Arko je iz špitala poslal usmiljeno sestro gospo Uršulo, ki je tri tedne bedela pri ubogem loškem sodcu.

Tri tedne po roparskem napadu pa je Loko prizadel grozovit vihar. Bliskalo se je in mesto se je zvijalo pod vetrom in grmenjem. Lubnik je bil pokrit z oblaki, bliski so odkrivali pošastno podobo Gradu. Na Fari je gorelo, strela je treščila v zvonik farne cerkve. Po mestu nam je razbilo trideset šip po hišah, ki stoje v soseščini cerkve. Tedaj pa je nenadoma vse utihnilo. Preplašeni smo gledali opuščeni Plac in se ozirali proti Gradu. Zjutraj je sestra Uršula prihitela z Gradu in povedala na občini, da je v noči med 26. in 27. julijem umrl sodnik doktor Kraus.

Preiskavo o roparskem umoru dr. Blaža Krausa so izročili sodnemu svetovalcu Ravnikarju. Zaprli so nekega klateža, ki je plačeval s petakom z odrezanim robom. Menili so, da je tak petak dva dni prej izročil loški davkar doktorju Krausu. Osumljeni pa je dokazal, da je prav tisto noč prespal v hlevu Pri zlati kroni. Veliko smo govorili o roparskem napadu, potem pa smo počasi pozabili na nesrečnega sodnika.

Letošnje leto ni bilo le zame in za moje temno in žalostno, temveč je bilo čez vse pretresljivo tudi za loško mesto.

Loka, 20. avgusta 1888

Pa se je čisto drugače odvijalo moje življenje, kot sem nekoč sanjaril in načrtoval. Kaj vse sem poskušal, da bi se odtrgal od tega suhoparnega in praznega življenja. Pa vendar vsak dan ob šestih zjutraj odpiram železne duri naše štacune

in pripravljam robo za kupovalce. Oča in teta Ajka prihajata v štacuno šele ob pol osmih. Marija pa nam kar na pisalni mizi v kanceliji naliže v velike skodele mlečno kavo in postreže z belim kruhom, ki diši po janežu. Kar ni matere, so oča vse bolj zamišljeni in vsega naveličani. Že pred tremi leti se niso več pustili voliti v občinski odbor. Delo v štacuni pa prepuščajo vse bolj teti Ajki. Jaz pa od osmih zjutraj do poldneva delam na rotovžu. Pri občinskih sejah pišem zapisnike, ekshibiram dopise, ki jih občina dobiva iz Kranja in Ljubljane, preračunavam dohodke in izdatke in tako spremljam vse imenitne dogodke v našem mestecu. Kako majhni smo, kako malo pomenimo! Moji someščani pa dajejo vsakemu najmanjšemu dogodku neskončno veljavo. Nihče pa ne vidi ali pa noče vedeti, kako revno postaja naše življenje, nočemo poslušati, kako živijo kovači v Železnikih in kako njihovi gospodarji, bogati fužinarji, pa tudi med mestno lakoto in posestniki in bogatimi trgovci so vse večja nasprotja.

Iz Ljubljane pa se je k nam privlekla grda bolezen, pravijo ji osepnice ali koze. Govorili so, da je samo v Ljubljani zbolelo skoraj dvesto ljudi in da jih je čez petdeset umrlo. Posebno otroci obolevajo za to grdo in nevarno boleznijo.

Toliko hudega je prišlo do nas, gospodje na rotovžu pa se tudi po oštarijah samo prepirajo zaradi politike. Cenijo in spoštujejo se le še po tem, h kateri stranki kdo sliši, ali k slovenski katoliški ali k narodni. Na sejah se spopadajo celo pametni možje, tako sta se obdelovala celo gospod župan Sušnik in doktor Arko zaradi cest s prav nič lepimi besedami.

Trinajstega avgusta pa smo v Loki nad vse slavnostno odprli razširjeni kapucinarski most. V čast štiridesetletnice vladanja cesarja Franca Jožefa so ga preimenovali v Franc Jožefov most. Staremu kamnitemu mostu so dozidali pločnike in ga zavarovali s kamnito ograjo. V zlatarnici gospoda Tratnika v Ljubljani so naročili novo podobo sv. Janeza in dve umetno izdelani svetilnici, ki so ju naredili po načrtih podobarja Šubica iz Poljan. Gospod župnik Soklič je blagoslovil razširjeni most. Godba iz Idrije je zaigrala pozdravno pesem, moški pevski zbor Čitalnice pa je zapel Jenkovo pesem Molitev. Gospod župan Valentin Sušnik je govoril o štiridesetletnici vladanja Franca Jožefa in o pomenu razširjenega mostu, ki je odprl vrata v Loko potujočim trgovcem. Po slovesni maši sem šel z gospodi z občine na Štemarje k slavnostnemu banketu. Gospod Sušnik nas je čez vse imenitno pogostil z zeliščno župo z zgubljenimi jajci, z ribo v jajčni omaki, s peklanim govejim jezikom z drobnim graham, pljučno pečenko z maslenim kolačem, s štajerskimi kopuni, s špehovo in francosko solato, s čokoladnim kuhanjem in mešanim praženim sadjem in črno kavo.

Ko smo sedeli v veliki gostilniški sobani za dolgo mizo, je vstopila v jedilnico Smoletova Viktorja. Z njo je bila visoka, vitka gospodična v plavkasti obleki iz špic. Naš sosed, občinski odbornik Anton Kašman se je gospe Viktori nasmehnil in jo pozdravil z roko. Obrnil se je k županu Sušniku:

– Smoletova frajla je le vzela hčer Marijo k sebi. Dekle se je v Nemcih izsolalo za učiteljico muzike.

Stisnilo me je pri srcu. Še nikoli nisem tako občutil praznine, ki je v naši hiši. Nisem več poslušal gospodov odbornikov in gospoda župana, ki so govorili o prenovljenem mostu in o goldinarjih, ki jih morajo zbrati z davki za podobo sv. Janeza in za obe laterni.

Ker ob nedeljah spremljam pevce in orglam pri litanijah v kapucinski cerkvi, sem med prvimi zapustil Štemarje. Ko sem se poslovil od pevcev in prišel s kora, sta me čakali teta Ajka in Marija pred cerkvijo. Teta je odšla domov, z Marijo pa sva se sprehodila čez Gorajte, mimo Vešterskega mlina do Svetega Duha.

Ustavila sva se pred leseno Čudetovo bajto, kjer je doma naša Jera. Hotel sem spoznati novega gospodarja Franca Langerholca, ki se je priženil k Čudetu iz Lipice. Oženil se je z Jero, ki živi sama v leseni bajti s triletno hčerjo Katro. Jera in France sta hodila kopat zemljo, ko so polagali tračnice za železniško progo. Ko se je Jeri rodila Katra, jo je puščala samo doma z loncem mlečne kaše in skledo hruševe vode. Marija ni dojela, kako more Jera puščati otroka samega v bajti, jaz pa sem na občini spoznaval, v kakšni revščini žive naši bajtarji, in vedel sem, da mora Jera s krvavimi žulji in vekajočim srcem zaslužiti za voden sok in nezabeljene žgance. Šele po dveh letih si je France ogledal bajto in obe njivici in se odločil za poroko. Ko sva se v nedeljo oglasila z Marijo pri Čudetovih, je bila bajta zapahnjena. Vsedla sva se na klop ob lesenem vodnjaku. Iz bajte sva zaslišala jokanje in hlipanje. Odrinil sem vrata in v mračni izbi sem zagledal na nizki zeleni krušni peči drobno dekletce s temnimi zaručanimi lasmi. Roki je imelo zvezani z belimi cunjami. Po licih, ki so bila polna hrast, so ji polzele solze. Marija je stopila k otroku, ki je zahlipalo:

– Mat' so šli v hosto po suhljad za butare.

Jera je stopila v izbo, zardela je, ko naju je zagledala.

– Katra se kar naprej praska, pa bo imela za zmeraj kože na obrazu. Zato sva ji zvezala roke, – se je oglasil drobní zakonski mož. Poslovlila sva se in na vrtu sem obljubil novemu gospodarju, da mu bom na občini preskrbel delo pri posipanju cest.

Loka, 5. novembra 1892

Strankarske prepirenge so v Loki zmeraj večje. Gospodje se zmerjajo po oštarijah, po časnikih in po mestu. Svoje razprtije razglašajo v Slovenskem narodu in v Slovencu. Še tujci morajo vedeti, kako se Ločani prepiramo še sedaj kot nekdaj za pol gnile smojke.

Mestenci smo se odločili, da hočemo biti čisto sami zase, celo svoje počivališče mrtvih smo si postavili. Zagotovili smo si svet pod Kamnitnikom, pridobili smo mestnega župnika, gospoda Ivana Tomažiča, da se je obrnil na cerkveno gosposko in z bero pri cerkvenih opravilih zbral potrebne goldinarje za nakup zemljišča, za zid okoli zemljišča in celo za cerkvico sredi travnika. Mesto pa je prevzelo stroške za ureditev poti in za mrtvašnico, ki smo jo zgradili znotraj zidu, ki obdaja pokopališče. Za Vse svete so novo pokopališče posvetili. Gospod prošt doktor Leonhard Klofutar je bral v cerkvici na pokopališču svečano sveto mašo in blagoslovil novo počivališče umrlih. Mestenci smo si kupili prostore ob zidu in jih na hitro ogradili s kamenjem in deskami. Tudi Kaibeti imamo lep prostor ob zidu zraven sosedov Kašmanov in Pecharjev. Takoj po Vseh svetih so prenesli s prifarskega pokopališča kosti osmih pokojnikov, med njimi tudi našo mater, gospo Frančiško Kaiba.

Danes pa so na novem pokopališču pokopali prvega Ločana, osmošolca Maksimilijana Demšarja, sina kovača Makseljna z Lontrga. Ob enih popoldne so se pripeljali Maksovi sošolci z gospodom ravnateljem Andrejem Senekovičem in gospodom profesorjem doktorjem Svetinom iz Ljubljane. Najprej so nesli venec na sošolčev dom in zapeli pesem Blagor mu. Sprevod se je pomikal po Grabnu, čez Plac, v župno cerkev. Sošolci so nosili rakev in vence, ki so jih Ločani prinesli mladeniču. V cerkvi sv. Jakoba so pevci Bralnega društva zapeli dve pesmi. Ob jami na pokopališču pa se je sošolec poslovlil ob Maksa. Pokopališče, ki je še zmeraj podobno velikemu travniku, je bilo polno Ločanov. Nekateri smo stali ob svojih grobovih, večina pa je hodila po britofu in si izbirala prostore zase in za svoje.

18. februarja 1893

Še pol leta ni minilo, pa smo na novem pokopališču zraven matere Frančiške Kaiba pokopali našega očeta Jožefa Kaiba, trgovca, posestnika, bivšega občinskega svetovalca in člana šolskega sveta. Umrj je 15. februarja 1893, star 86 let, 11 mesecev in 3 dni. Oča so bili skoraj šestdeset let v Loki in si s poštenim trgovanjem in pametjo pridobili spoštovanje Ločanov, pa tudi okoliških kmetov in celo hribovcev, ki so leta kupovali pri nas. Prav do zadnjega so bili v štacuni, pred tednom pa so se sesedli na kanape v kancliji. Teta Ajka je hitela čez Plac po dohtarja Arka, ki je ostal pri očetu do jutra. Tudi gospod župnik je prihitel z Najsvetejšim v štacuno. Z Marijo in teto Ajko sem stal brez moči ob očetovem ležišču. Prenesli smo umrlega očeta v rdeči salon in ga položili na visoko zrezljano posteljo. Teta Ajka je umila in preoblekla umrlega v snežnobela oblačila, ki jih je mati že pred leti pripravila zase in za očeta. Meščani so tri dni prihajali po kamnitih štengah v prvi štuk in kropili očeta. Štacuno smo zaprli. Teta Ajka in Marija sta vabili obiskovalce v jedilno sobo spredaj, kuhali sta jim kofe in ponujali piškote, rulade, potice, bobe in flancate, kar so na kupe nanosile sosede. Vsi trije z Marijo in teto Ajko, pa tudi gospod doktor Arko in sosed Kašman, pa tudi Lenčkova žena Ana, Marijina prijateljica, smo ponoči sedeli ob očetu in pazili na sveče, ki so tudi ponoči gorele ob njegovi mrtvaški postelji. Tri dni so klenkali zvonovi od Svetega Jakoba, s Fare, Suhe in Crngroba in žalostno naznanjali, da je umrl loški meščan. Gospod župan Sušnik je za loško občino položil velik krancelj papirnatih rož k očetovi mrtvaški postelji, na grobu pa mu je govoril prijatelj fabrikant Alojzij Krenner. Pevci od kapucinarjev pa so mu ubrano zapeli na britofu.

Loka, 30. maja 1894

Od porotnega sodišča v Ljubljani so mi poslali plavo uradno kuverto, da so me izžrebali za porotnika pri sodni obravnavi zoper morilca loškega sodnika Blaža Krausa, ki so ga zverinsko napadli na loškem Gradu v noči med 1. in 2. julijem 1879. Koliko strahu in groze je umor prinesel v naše mesto. Petnajst let niso odkrili morilca. Sedaj pa smo na razpravi izvedeli, kako je prišlo do groznega umora. Kaznjenci na ljubljanskem gradu so se sprli in glasno očitali enainpetdesetletnemu kaznjencu Antonu Prelovšku - Jakcu iz Trzina, ki je bil zaprt zaradi tatvin, da je pred leti do smrti mahnil loškega sodnika. Sojetnik Franc Čebula, ki je bil zaprt zaradi trinajstih tatvin, je o prepiru pripovedoval pazniku. Zaprli so še osemindesetletnega Janeza Abeta - Mačka iz Trzina in devetindesetletnega Antona Jenka iz Radomelj, ki sta Prelovšku pomagala pri ropu sodnijske kase. Tretji pomagač, Franc Volčič iz Škofje Loke, pa je medtem umrl. Njegova vdova Helena Volčič je kot priča povedala, da ji je rajni mož pripovedoval, da se je kot vojaški begun skrival v Trzinu pri Prelovšku, Janez Abe - Maček pa mu je nosil hrano. Možje so se spet srečali pri delu na železniški progi. Volčič je Prelovšku in Abetu pripovedoval o sodnijski kasi in drugih šacih na loškem Gradu. Dogovorili so se, da se polaste dragocenega plena. In res so se tisto soboto med 1. in 2. julijem pred petnajstimi leti skrili zvečer na Gradu v grmovje in pričakali sodnika Krausa, ki se je pozno ponoči vračal na Grad. Prelovšek - Jakec je mahnil sodnika s kolom po glavi in ga ranil z ostro iglo, ki jo je snel z voza. Možje so nato vdrli v sodnijsko kanclijo, odnesli sodnijsko kaso, jo razbili in si forinte razdelili. Vrnili so se na svoje domove. Sodnik doktor Kraus pa je 26. julija 1879 umrl zaradi vnetja možganske kožice.

Kar štiri dni sem se vozil vsako jutro v Ljubljano k razpravam v sodno palačo. Poslušali smo govore gospodov sodnikov, zasliševanje prič in obtožence.

Pred nami so stali trije obtoženci, ki so v petnajstih letih osiveli in iz lahkomišelnih fantinov postali možje. Nobeden ni priznal svoje krivde. Dvanajst porotnikov, ki smo sedeli v dolgi klopi, pa se je moralo odločiti o krivdi obtožencev. Odločili smo se takole: sedem porotnikov se je izreklo za krivdo, pet pa nas je glasovalo proti. Prelovšek je bil obsojen na deset let težke ječe, Jenko na osem let, Abe pa na tri leta.

Ko smo odhajali iz dvorane, so pazniki vodili proti izhodu obsojence. Prelovšek je s pestjo zažugal Volčičevi vdovi in glasno zasikal:

– Baba stara, zakaj si stegnila jezik, tvoji žnabli so noži, zobje pa žrmlje, čenča brbljiva!

IV.

Iz dnevnika Agneze Kaiba 1894–1895

Loka prvo mesto na Slovenskem
z električno razsvetljavo

Potres v Loki

Loka, 25. marca 1894

Po Loki govore samo še o novih leščerbah na žarnice, ki jih prižigaš brez mašinc in gore brez petroleja. Kaj bo le z dvema polnima soderma smrdljivca, ki čaka v našem magacinu na kupovalce? Janez pravi, da ni še nič gvišnega in da Loka gotovo ne bo prvo mesto na Slovenskem, ki bo dobilo električno razsvetljavo. Povedal je pa tudi, da so gospodje v soboto zvečer v Guzeljevi gostilni pripovedovali o napeljavi električne moči v Krennerjevo fabriko sukna, pa tudi o domenkih naših občinskih gospodov z gospodom fabrikantom Krennerjem. Gospod misli v fabriko napeljati elektriko in po novi šegi z njo izdelovati sukno. Marija se rada oblači v draga in najnovejša oblačila po dunajski modi, meni je pa všeč vse, kar je novo in napredno, zato tudi medve z Marijo govoriva med južinami veliko o elektriki. Janez pa upa, da bo življenje teklo v Loki po starem naprej, in nam ženskam privošči, da bomo še naprej čistile velike stoječe lampe na smrdljivce.

19. aprila 1894

Včeraj sem pa prebrala v Slovenskem narodu, ki ga prinašajo vsako popoldne v štacuno, da je mestni odbor v Škofji Loki sklenil s fabrikantom Krennerjem pogodbo o elektriki za trideset let. Mesto bo dobilo kar štirideset lamp po šestnajst normalnih sveč, čeprav sedaj kar dobro shajamo s tridesetimi leščerbami na petrolej. Vabijo gospode posestnike, naj vpeljejo elektriko v svoje hiše. Na leto bodo plačevali po deset goldinarjev za eno luč po petindvajset normalnih sveč, napeljava v hišo pa stane samo osem goldinarjev. Kako si želiva z Marijo, da bi se ob koncu julija tudi Kaibetova hiša bleščala od samih električnih leščerb, Janez pa meni, da bo naša hiša prestala tudi brez električne luči.

25. aprila 1894

Janez je povedal, da je občinski svetovalec notar gospod Lenček na občinski seji prepričal gospode svetovalce, da so se odločili za napeljavo elektrike. Prebral jim je ponudbo in predlog gospoda Krennerja. Po generalni debati, je dejal Janez, so gospodje svetovalci pogodbo enoglasno sprejeli.

5. avgusta 1894

Ves teden je Tinče bobnal po mestu in okliceval otvoritev elektrike v Loki. Posebno Placarji smo nestrpni pričakovali 4. avgust. Hiše smo že navsezgodaj okrasili s slovenskimi in cesarskimi fanami. Pred kapucinskim mostom pa so postavili tri slavoloke. Štiristo svetilnic po deset do trideset sveč je čakalo, da Loko čudežno razsvetli. Elektriko so vpeljali v vse javne lokale, delavnice, v prostore okrajnega sodišča, v nunski samostan in v nunski penzionat. Na občini so izobesili mestno belo zeleno fano. Pred spomenikom Device Marije na Placu pa so postavili štirideset raznobarvnih svetilnic. Pred rotovžem so gospodje svetovalci z gospodom županom Sušnikom pričakali goste iz Ljubljane in Kranja. Mislili smo, da bomo dobili okoli štiristo obiskovalcev, pa se jih je že z opoldanskim vlakom iz Ljubljane pripeljalo čez tristo, do večera pa se je nateplo na Placu okoli tavižent dvesto ljudi.

Po južini so se fantini, pa tudi družine z očetmi in materami odpravljali na Štemarje h koncertu. Pri Sv. Jakobu je ura udarila tričetrt na tri. Z Janezom in Marijo smo skozi ozke nunske gase šli proti vrtu gospoda Sušnika na Štemarje. Posedli smo za dolgo mizo. Vojaška godba slavnega cesarsko- kraljevega pešpolka Leopolda II., kralja belgijskega, je pod dirigentsko palico kapelnika Antona Gretscha skoraj brez počitka dve uri igrala razne koračnice in polke.

Ob pol šestih zvečer je bila na Placu javna tombola v korist požarne obrambe. Na sredi trga so postavili oder in Finfarjev Tonče je pritrdjeval izžrebane številke na veliko stojalo v obliki stene. Dobitki so bili čez vse bogati in dragoceni. Gospodična Logarjeva je zadela terno – deset frankov v zlatu, tombolo, sto frankov v zlatu – pa je dobil neki hribovec z Javorij nad Poljanami. Z Marijo sva kar z naših oken spremljali tombolo, pa nisva ničesar zadeli.

Janez je odšel na rotovž in z gospodom županom in mestnim zastopom so šli v šentjakobsko cerkev. Ob osmih so se vrnili z gospodom župnikom Ivanom Tomažičem in s spremstvom kapucinov v cerkvenih oblačilih odšli na trg. Ustavili so se pred okrašenim znamenjem. Gospod župnik je blagoslovil vse električne naprave v mestu. Kako mi je bilo všeč, ko je z donečim glasom povedal, da pomeni električna napeljava v Loki nekaj posebnega ne le za Kranjsko, temveč za vso slovensko domovino. Ko je ob sklepu dejal:

– Loka je prvo električno razsvetljeno mesto v Sloveniji, – smo ploskali, vpili živio in mahali s slovenskimi zastavicami.

Ura pri Sv. Jakobu je udarila pol devet: na znamenju, na mestu in po oknih so zasvetile električne žarnice. Kako veličastno je bilo, ko smo gledali v štirideset rdečih, rumenih, belih, plavih in zelenih žarnic na znamenju. Na Placu so goreče luči pozdravljale z oken pri Kocelitu, Cenetu, Pepetu, na občini, v kavarni pri Payerju in še pri nekaterih gospodarjih. Kako mi je bilo hudo, da se je Janez tako trmasto ustavljal napeljavi tudi pri nas. Z Marijo sva postavili na naša okna navadne sveče v srebrnih svečnikih, v štacuno pa sva pred glažovnata vrata dale tri petrolejske lampe. Janez je bil med občinsko gospodo pred znamenjem, po govoru gospoda župnika pa se je postavil pred cerkvene pevce od kapucinarjev in zapeli so kantanto.

Vojaška godba je zaigrala mirozov in z baklado smo se odpravili po mestu. S Krancelja in Stena so padali zlati utrinki. Fantini so po vrhovih prižigali rakete. Ognjegasci so v sprevodu nosili pisane lampijone. Vsi smo se pomikali proti Štemarjem.

Mladi so plesali, tudi Marija se je kljub letom veselo vrtela z gospodom doktorjem Trillerjem in celo z županom Sušnikom. Tudi jaz sem kljub bolečinam v križu vztrajala do konca.

Okrog polnoči so gostje pričeli odhajati. Gorenjci so se odpeljali z navadnim vlakom proti Kranju, Ljubljancani pa z zelenjem, rožami in slovenskimi zastavicami okinčanim posebnim vlakom proti Ljubljani.

8. avgust 1894

Janez je povedal, da je mestni zbor škofjeloški izvolil fabrikanta in posestnika Alojzija Krennerja za častnega meščana zaradi zaslug, ki si jih je pridobil z vpeljavo električne luči v Škofjo Loko. Ob enajstih dopoldne so ga gospodje svečano pričakali na občini. Mestni zastop z županom Valentinom Sušnikom, odbornikom Francem Kašmanom in svetovalcem Avgustom Sušnikom mu je izjavil častno imenovanje in predal diplomu častnega meščanstva.

20. aprila 1895

Letos smo se pa kar malo oddahnili. Janez je prodal gozd pri Sv. Barbari gospodu Juriju Guzelju za deset forintov in smo se kar dobro opomogli, čeprav so goldinarji, ki sem jih 1872 dobila za bajto pod Gradom, kar nekam hitro skopneli. Janez živi še zmeraj samo za svoje orglanje, kupuje francoske molitvenike in prebije večino časa na občini. Domov nosi papirje in vse popoldneve izpisuje iz njih – ekshibira akte, kot pravita tej čečkariji Janez in Marija.

Spet sem se vselila v izbo s kuhinjo, ki gleda na vrtove. Vso pomlad smo čistile hišo z Marijo in Jero, ki še vedno prihaja od Sv. Duha, da nam pomaga, riba hodnike in velikanske sobe ter dolgo štacuno, Marija je pripravila vse za veliki teden. Hiša je dišala po lugu in žajfi, okna so se svetila, dvorišče je Jera pomila in na novo zložila butare pod velbe. Ko sem se zvečer ob devetih, ko smo zaprli štacuno, vzpenjala po kamnitih stopnicah v prvi štuk, je že od velikega četrtka dišalo po poticah in kuhani šunki.

Z Marijo sva ubrali vse loške cerkve in molile božje grobove. Gospe uršulinke so posebno umetelno okinčale Kristusov grob s samimi dišečimi šmarnicami.

Kako se je Marija nacirala za žegen na velikonočno soboto! V Ljubljani ji je Janez v štacuni pri Gričarju kupil židano belo bluzo z volančki in široko rjavo kinklo iz krepdešina s favdi. Rjave lase si je spela z lasnicami iz biserne matice. Zares je bila zala in kar sama sebi sem se smilila, ko sem ob njej vlekla proti cerkvi težak jerbas s šunko, pirhi, hrenom in potico, čeprav je bil pokrit z najlepšim štikanim prtičem. Dekleta z jerbasi na glavah so hitela iz cerkve po klanecu, saj velja, da se bo dekle, ki je prvo na vrhu klanca, še tisto leto omožilo. Jaz pa sem s težavo stopala po klanecu in bilo mi je nerodno zaradi starinskih oblačil in širokih razhojenih šolnov.

Ko se je Janez vrnil od opravičil pri kapucinarjih, smo sedli v jedilni sobi za mizo, ki jo je Marija pogrnila z belim prtom iz damasta in okrasila s telohi in rdečimi pirhi. Lepo mi je bilo, ko sem sedela ob Janezu in Mariji, ki ju imam rada kot svoja otroka, saj sem bila z Janezom od njegovega prvega joka, pa med šolanjem v Ljubljani in med Nemci in tudi v tistih dneh, ko ga njegov oča, moj brat, ni več pustil v tuje šole in ga prisilil, da se je lotil štacune. Tako kot jaz je Janez doživljal

Janez Kaiba

svojo prvo nesrečno ljubezen molče. Tedaj si je Jožef izposodil pri gospodu Andreasu Potočniku štiristo goldinarjev in so dolg vpisali na našo hišo. Franca pa je šla k Viktorini materi in gospa ji je obljubila in s podpisom potrdila, da bodo Viktoro poslali daleč na Nemško v tuje šole.

Letos pa smo na velikonočno soboto po žegnu brezskrbno sedeli za mizo, se gostili s šunko in poticami in si nazdravljali z gostim refoškom. Okrog osmih sem odšla v svojo izbo, Janez in Marija pa sta s prižgano petrolejsko lampo obšla vso hišo, od veže in štacune, mimo magacinov, po kamnitih štengah v prvi in drugi štuk do vrat v podstrešje. Kako lepo bi bilo, ko bi tudi pri nas gorela električna luč!

Komaj sem odgrnila visoko posteljo in zložila oblačila na nizko stojalo, ko se je iz jasnega neba višnjevo zabliskalo. Stopila sem k oknu, na nebu vse do Grmade in Kamniških planin so se prepletali višnjevi bliski. Zaslišala sem strašno podzemsko grmenje. Na Lontrgu so začele mukati krave in vreščati kokoši. Zofkeževa psa Muri in Nero sta zalajala, Fušarjeva psica Frika pa je milo ječala. Na hodniku pred mojimi vrati je cvilil naš psiček Pinerl. Ogrnila sem haljo in odprla duri na hodnik. Marija in Janez sta stala pred štengami, Pinerl se je stiskal k Janezovim nogam. Logarjeve frajle in Lapajnetova Mili so stale na hodniku v drugem štku. Janez se je spustil po kamnitih štengah v vežo. Odklenil je z velikanskim ključem velike železne duri. Zaslišala sem glasove. Na placu je bilo vse polno ljudi. Zemlja pa se je kar naprej tresla v sunkih, cegli so padali s streh. Nekaj je zaškrtalo in zdelo se mi je, da se kamenje vali s strehe proti nam. Ravhenk na naši strehi se je odtrgal in se s strašnim ropotom prevrnil na dvorišče med zidove naše hiše. Hiteli smo na Plac. Ženske so vekale in vlekale za seboj na pol oblečeno otročad. Otroci pa so rjuli in se trgali materam iz rok. Električne leščerbe so ugasnile.

Iz cerkve sv. Jakoba so prišli gospod župnik z Najsvetejšim in blagoslavljal podirajoče se hiše in preplašene mestence. Na kolenih smo prosili Vsegamogočega, naj odvrne strašno nesrečo od Loke. Ko so se gospod župnik vrnili v cerkev, smo

Marija Kaiba, Škofja Loka, 1896

kot splašena čreda hiteli pod Kamnitnik. Moški so zakurili ognje in stiskali smo se ob njih. Ob pol šestih zjutraj pa smo kar v trumah hiteli v farno cerkev, kjer so gospod kot vsak dan brali sveto mašo. Gospod so z lece oznanili, da bomo šli popoldne ob pol enih v procesiji na Hribec.

Že ob poldne je bilo na Placu več kot tri tavžent ljudi. Pripovedovali so, da je nunska cerkev počila po dolgem, cerkev sv. Jakoba je razpokana, špitalsko cerkev so zaprli, na prifarski cerkvi pa so take razpoke, da so imeli gospod dekan sveto mašo v kapeli. V crngrobski cerkvi pa je menda tisto rebro, ki pravijo, da je od ajdovske deklice, padlo v prezbiteriju na ženski strani na tla. V dolgi procesiji smo se vlekli na Hribec. Gospod župnik so brali litanijske pri oltarju v cerkvi, gospod kaplan pa pri enajsti postaji križevega pota. Mislim, da Ločani še nikoli nismo tako vneto vzklikali:

– Gospod, usmili se nas!

O Bog, nebeški, usmili se nas!

Po litanijah smo se z gospodom župnikom zaobljubili, da bomo tri leta na veliki ponedeljek s procesijo romali na Hribec in nato molili pri litanijah v farni cerkvi.

Ko smo se vrnili s Hribca v mesto, so bile hiše prazne in zapuščene. Spet smo odšli pod Kamnitnik in tam ostali pri ognjih vso noč. Po Placu pa so patroljirali dva oddelka žandarmerije in dve četi požarne brambе.

Le počasi smo se v torek pomirili in se vrnili v svoje domove. Tudi naša kamnita hiša je dobila grdo razpoko in ostala brez dimnika. Janez je izvedel od gospodov na občini, da je samo v našem mestu škode po potresu za petdeset tavžent goldinarjev. Gospodje so sestavili poseben odbor, v katerem so najimenitnejši gospodarji iz Loke, gospodje notar Lenček, Franc Kašman, brata Sušnik ter gospod fabrikant Krenner. Napisali so pismo našemu poslancu Globočniku, da naj prosi deželno vlado za hitro pomoč.

Iz zapiskov Janeza Kaiba

Smrt tete Ajke

Enajstletna Čudetova Katra pride služiti h Kaibetu

Loka, 3. novembra 1896

Letos sva stala za Vse svete z Marijo sama ob našem grobu na novem pokopališču. Naša teta Ajka, gospodična Agneza Kaiba, je umrla 13. oktobra letos. Teta nama je stala do zadnjega dne ob strani. Sama je skrbela za štacuno in za naju z Marijo.

V ponedeljek, 10. oktobra, pa je ni bilo ob pol osmih v štacuno. Trkal sem na njene duri, ko mi ni odgovorila, sem vstopil skozi rdeči salon v njeno sobo.

Ležala je na visoki izrezljani postelji. Še zmeraj rjave lase je imela spuščene po blazini. Pokrita je bila z modro prešito klotasto odejo in oblečena v snežnobeli ošpetelj, ves pošit s špicami. Obraz je bil miren, oči je imela zaprte. Zdelo se je, da spi. Ko je prišel doktor Arko, je ugotovil, da je naša teta tako mirno zaspala, kot je mirno živela vse življenje.

Položili smo jo na pare v rdečem salonu. Ležala je v svoji visoki zrezljani postelji iz orehove korenine. Marija jo je oblekla v belo srajco s špicami iz

Agnes Kaiba, Škofja Loka, 1890

švajcarskega platna. Iz njenega predala v mali komodi je vzela droban rožni venec iz biserne matice in ji ga ovila okoli sklenjenih rok. Na prsi pa ji je položila prelep križec prav tako iz biserne matice s svetinjo svetega Antona. V rakev smo ji položili še neko obledelo fotografijo, ki je prikazovala loške fantine in dekline, ko so proslavljali v Ljubljani 1848 zedinjeno Slovenijo. Teta jo je imela vedno pri sebi.

Samotno je v naši hiši. Z Marijo sva bila prve dni po tetini smrti čisto izgubljena. Čudetova Jera prihaja vsak dan in pomaga Mariji v štacuni in na vrtu. Končno sva se odločila: za Vse svete sta prišli k nam služiti trinajstletna Telbanova Johana z Zgornje gaspe za pomoč v kuhinji in enajstletna Čudetova Katra, Jerina hči, za pomoč v štacuni.

Literatura

Rokopisni zapiski občinskega tajnika Janeza Kaiba 1866–1896; Iz dnevnika Agneze Kaiba; *Zapisniki in drugi izbrani dokumenti iz arhiva občine Škofja Loka 1861–1918*; pripravil in uredil France Štukl, 1973; *Zgodovinski arhiv Slovenije*; France Štukl, *Knjiga hiš v Škofji Loki II, Zgodovinski arhiv*, 1884; *Slovenski narod*, prvi slovenski dnevnik, 1868–1896; *Slovenec*, političen list za slovenski narod, 1873–1896; *Kmetijske in rokodelske Novice*, 1868–1896.

Zahvaljujem se gospe dr. Kristini Brenkovi za nasvete.